

Kapittel 4

Eksisterende institusjoner og forordninger for mekling og konflikthåndtering

I dette kapittelet tar vi for oss de ulike meklingsordningene og former for konflikthåndtering i Norge som kan ha betydning i reindriftsrelaterte konflikter. Tre ulike meklingsinstitusjoner hører inn under domstolene. Alle disse tre meklingsinstitusjonene har det til felles at det kan avsies dom, som vel og merke kan ankes, hvis ikke partene blir enige. Dette skiller seg derfor fra *familievernet* og *konfliktrådet*, hvor en løsning utelukkende er opp til partene. Men også *politiet* driver mekling, enten for å få til en løsning i en pågående konflikt eller for å forebygge en konflikt som man ser kan komme. Men først litt om meklingsparagrafen i reindriftsloven.

Reindriftsloven av 2007 fikk en egen meklingsparagraf;

Statsforvalteren kan av eget tiltak eller etter ønske fra en leder av *siida*-andel, fra en *siida* eller fra et distrikt bestemme at det skal mekles mellom to parter som ikke klarer å samarbeide om løsning av en konflikt. Statsforvalteren eller Reindriftsstyret utpeker en person som antas å ha tillit hos begge parter som mekler. Megleren innkaller til møte med rimelig varsel, og begge parter har plikt til

å møte. Nærmere regler om gjennomføring av megling fastsettes av departementet. (Reindriftsloven av 2007 § 73)

Opprinnelig var det områdestyrene som skulle iverksette mekling, men da områdestyrene ble lagt ned i 2014, fikk statsforvalterne myndigheten til å iverksette mekling. I *Soabahallan*-rapporten som ble utarbeidet som et kunnskapsgrunnlag for å tilrettelegge for reindriftsrelatert mekling (Henriksen & Hydle, 2018), kritiserte vi myndighetene for å ha brukt altfor lang tid til å utforme nærmere regler for gjennomføring av mekling. Disse reglene var på plass først i 2020, 13 år etter innføring av meklingsparagrafen. Det har hersket usikkerhet om hvordan slik mekling skal gjennomføres, og Statsforvalteren som ansvarlig iverksetter har begrunnet manglende utprøving av mekling med at de venter på regelverket (Henriksen, 2022). I den nye rapporten til reindriftsforvaltningen har Henriksen gjennomgått de få meklingsforsøkene både etter reindriftsloven § 73 og i regi av konfliktrådene. Denne rapporten ble utarbeidet som et ledd i Landbruksdirektoratets gjennomgang av mekling etter reindriftsloven § 73 (Landbruksdirektoratet, 2023). Landbruksdirektoratet påpeker at det kan være flere enn to parter i en konflikt. De foreslår at også reindriftsstyret skal kunne iverksette mekling. Lovbestemmelsen bør åpne for at det i en innledende fase legges vekt på å gi partene informasjon om mulighetene og begrensningene som finnes for mekling, for å øke partenes kunnskapsnivå om mekling og skape et grunnlag for at meklingen kan foregå med alle parters samtykke. Dersom partene ikke samtykker til mekling, bør bestemmelsen åpne for at det likevel ikke pålegges mekling, hvis man ikke kan sanksjonere manglende oppmøte. I forslaget til revisjon av retningslinjene for reindriftsloven § 73 har Landbruksdirektoratet fulgt de fleste av forslagene fra Henriksen (2022). Det gjelder forslaget om å oppnevne en hovedmekler som er samiskspråklig og har reindriftskompetanse, samt en veileder. Hovedmekler oppnevnes fra et meklerregister, og veileder kan gjerne hentes fra konfliktrådets erfarne meklerkorps. Disse to bør jobbe ut fra «two eyed seeing»-perspektiv. Sametingets reindriftslovutvalg (Reindriftslovutvalget, 2022) foreslår at hver av partene oppnevner sin mekler som igjen oppnevner er hovedmekler. Disse oppnevnes fra jordskifteretten meddommerutvalg. Henriksen (2022) er betenkt over forslaget om at meklere velges blant meddommere. For det første er meddommersystemet et svar på målet om å dømmes av likemenn. Mekling er noe helt annet enn å felle en dom og bør derfor gjøres av noen

andre enn meddommere. Ved å ha et meklerteam på minst tre personer er det god grunn til å forvente at størrelsen og asymmetrien mellom meklerteamet og partsrepresentantene vil kunne hemme meklingen. Det vil være stor risiko for inhabilitet og mangel på meddommere dersom meklingen ikke fører frem, og konflikten havner i reindriftsdomstolen som lovutvalget omtaler som jordskifterettens behandling av reindriftssaker. Landbruksdirektoratet (2023) påpeker også at meklingsreglementet bør inneholde tillitsoppbyggende prosesser i oppstartsfasen ved at partene gis mulighet til å få informasjon om og komme med egne ønsker om valg av mekler. Landbruksdirektoratet er også opptatt av at meklingen bør være frivillig, at det åpnes opp for at mekling kan skje ute i beiteområdene eller andre egnede utesteder, samt at reglementet også inneholder egne punkter om indirekte mekling, meklingsberedskap og at mekling også kan ha et mål om å bli enige om hvordan være uenige.

Landbruksdirektoratet konkluderer med at det er behov for en mer tilpasset meklingsmetodikk, og at dette utviklingsarbeidet bør involvere både konfliktråd og en eller flere forskningsinstitusjoner med kompetanse i samisk kommunikasjon, mekling og gjenopprettende praksis (Landbruksdirektoratet, 2023, s. 51). Vi er glade for at landbruksdirektoratet har tatt tak i vår forskning om samisk kommunikasjon og konflikthåndtering. Tematikken er ikke bare aktuell for reindriftens egne interne mekling, men også for de mange andre som utøver kommunikasjon og konflikthåndtering med samer og i samiske områder. Nedenfor beskriver vi de andre virksomhetene som utøver mekling og konflikthåndtering. I vår formidling av den samiske kommunikasjonsmodellen får vi tilbakemeldinger om at dette ikke bare gjelder reindrift, men at folk kjenner seg igjen. Vi håper og tror at denne boka derfor kan være et viktig bidrag i utviklingen generelt av kunnskap om kommunikasjon og konflikthåndtering.

4.1 Politiet generelt og reinpolitiet spesielt

Dagens politiarbeid har søkelys på å forebygge kriminalitet. Problemorientert politiarbeid (POP) har som mål å gjøre politiet mer effektivt i arbeidet med å forebygge, forhindre eller begrense kriminalitet. Dette arbeidet gjøres sys-

tematisk og planmessig alene eller i samarbeid med andre. En måte er å analysere et problemområde og forsøke å sette inn tiltak. Et eksempel er å sette opp belysning dersom det i et område begås voldshandlinger. Et redskap som politiet viser til, er bekymringsamtale med aktører man ser kan stå i faresonen for å begå kriminalitet. En representant for politiet uttalte følgende:

Tradisjonelt så har politiet grepet inn når konflikter har oppstått og prøvd å løse disse med maktmidler. Dette har etterlatt et inntrykk av at politiet er bare ute etter å «ta reindriften». Jeg tenker at man skulle vært inne før det ble en konfrontasjon. Gå i dialog. Delta på møter innen reindriften. Få greie på hva de tenker å informere om hva vi tenker. Dette kalles for problem-orientert politiarbeid (POP).

Ifølge våre opplysninger, er det ikke gjort en slik POP-analyse av konflikter innen reindriften, selv om det har vært snakket om i flere år.

Reinpolitiet er en spesialtjeneste som har ansvar for å betjene den samiske reindriften i Nord-Norge. Reinpolitiet ble opprettet i 1949 og har et ansvarsområde som dekker omtrent 56 000 km² i Finnmark og Nord-Troms. Reinpolitiet har pr. 2023 én leder og 14 tjenestemenn fordelt på fem patruljer lokalisert i Tana, Karasjok, Kautokeino, Alta og Nordreisa. Lederen har kontorsted i Alta. De disponerer totalt 15 hytter som kan brukes som utgangspunkt for tjenesteutøvelse. Reinpolitiets hovedoppgaver er å forebygge konflikter innad i reindriften, og mellom reindriften og fastboende. De skal forebygge ulovlig motorferdsel og annen miljøkriminalitet, og dessuten gjennomføre politimesige gjøremål i utmark (etterforskning, åstedsundersøkelser, søk og redning). Oppgavene fremgår av egen instruks. Oppgavene knytter seg særlig til forebygging og løsning av konflikter ved sammenblanding, skilling, merking og slakting, men reinpolitiet har også politi- og oppsynsoppgaver med generell natur- og miljøkriminalitet. På et møte svarte lederen at det som fungerer best for å forebygge konflikter, er distriktenes bruksplaner, mekling internt i distriktene samt dialog og nært samarbeid med Reindriftsforvaltningen. Det som synes mest utfordrende er saker der det påstås inhabilitet og saker der ulovligheter har foregått så lenge at det er blitt en ny praksis. Også saker der frykt er styrende vanskeliggjør konflikthåndteringen samt saker der det er dårlig kommunikasjon mellom distriktene. Landbruksdirektoratet avdeling

reindrift (tidligere Statens reindrifftsforvaltning) skal alltid orienteres for om mulig å innhente råd og bistand til videre behandling av saker som berører reindriften.

Fra en samtale med én fra reinpolitiet (RP):

Ja, når det nesten blir «hudkontakt», (det vil si fare for vold, vår anmerkning), så e vårt hovedmål at de som driv lovlig får lov til å driv lovlig. Men vi har ikke redskaper til de andre. Det e synd at det e så mange smutthull i lovverket, pluss manglende sanksjonsmuligheter mot de som ikke driver lovlig, Vi prøvde ut dette med bøtelegging fra 2011 til 2016, men en reineier fulgte ikke opp. Det ble rettssak, følgen var at politiloven ikke kan brukes i den typen ting. Vi blir nedringt av de som e fortvila for de har mista beite. Vi ønsker ikke at folk tyr til vold og våpen, og at de som driver lovlig blir tråkka på. Primært e det utøveren som ønsker at vi blir med dem ut. Men vi går ikke inn hvis vi ikke vi en anbefaling fra forvaltninga. Æ skjønner dem som vil ha skilling og beholde egen rein; for eksempel nu har det distriktet fått pålegg om å gjennomføre skilling, og du har plikt til å varsle når du skal ta dem i gjerdet. Hvis du ikke gjør det, så kan det idømmes dagsbøter, og det e forvaltningas sitt ansvar, det har ikke vi ansvar for [...]

Men forvaltninga bør sjøl kunne dra ut. Vi sier ofte til reineierne: «Det her e ikke en politisak. Det blir litt reaksjoner i bygda, men nå gang har vi sjøl en interesse for å sjekke sånn at det kan forebygge verre situasjoner. Men når vi spør dem om ka vi ska gjøre og ber om at de må skriftliggjøre det og sende til forvaltninga og sende kopi til oss.» Vi har prøvd å dressere reindriften ved å være mer på forskudd, men de venter og ser altfor lenge.

Det e ikke nødvendigvis negativt med en konflikt, men ofte har det vedvart en stund før dem kontakter oss, og da har man kanskje blitt mer og mer fortvilt.

Som det fremkommer her, får reinpolitiet som førstelinje henvendelser både fra forvaltningen og fra reineiere. Mange av disse henvendelsene er ikke

politisaker. Men reinpolitiet rykker ut en del ganger for å forebygge mulig eskalering av konfliktene. De erfarer at mange anmeldelser og konfliktsaker blir henlagt da det ofte ikke foreligger skriftlig dokumentasjon. Her møter reinpolitiet som en systemverden, en livsverden som er muntlig og praksisorientert. Thorslund (2013) skriver om tilsvarende ulikheter og kollisjoner når reineiere møter NAV. Vi utfordret også vedkommende til å si noe om deres erfaringer med mekling.

Æ trur det e viktig at man blir hørt og ikke tar parti og lytter til det som blir sagt og hører på den ene og den andre. Eksempelvis: «Vi har fått en anmeldelse om rein så og så, hva har du å si til det?» Da kan han for eksempel forklare med uvær og ditt og datt, sånt skjer. Begge parter blir hørt og vi prøver å få dem til å snakke sammen og finne en løsning der og da. Vi kan komme med innspill, men ikke komme med løsninger, men prøve å se begge syn. Et eksempel: Et reinbeitedistrikt ønsket befaring av høstbeitet. Vi dro ut og observerte småflokker som beita innenfor distriktets høstbeite. Vi tok kontakt, og dem erkjente at gjerdet var ikke godt vedlikeholdt. Flyttekorridorene på våren kan være nedsnødd og på høsten ikke vedlikeholdt. Dem ble anmodet om å samle inn rein, og sa at det ble gjort.

Etter vår samtale sendte politiet en melding til oss om at de har oversendt en reindriftsrelatert sak til konfliktrådet. Saksgangen er via påtalejuristen i politiet. Vi fulgte opp denne saken. Dessverre virker det som om slike meklingshenvendelser blir liggende altfor lenge før de sendes videre til konfliktrådet, i dette tilfellet mer enn et halvt år.

I forprosjektfasen (Henriksen & Hydle, 2018) ble det snakket om å ha et viddemeklingsteam som kunne rykke ut i feltet på kort varsel for å unngå at uenigheter og konflikter eskaleres. Reinpolitiet rykker ut mange ganger og er stadig ute i feltet og kommer i kontakt med reineiere. Vi tror på dette viktige arbeidet med å tilrettelegge for at partene selv forsøker å løse uenighetene (*soabadallan*) før konfliktene utvikler seg såpass mye at det kreves ekstern mekler (*soabahallan*). Enkelte av metodene til reinpolitiet har en forebyggende vinkling for å unngå at uenigheter og konflikter utvikler seg fra lavere til et høyere trinn på konfliktrappa (Glasl, 1997; Henriksen & Hydle, 2018).

Slik eskalering kan gå fra mer kommunikative virkemidler som posisjonering og polemikk, til personangrep og karakterisering – og helt øverst mot skader og krig. Reinpolitiet forsøker å holde konfliktene på et lavest mulig nivå og tar seg tid til å lytte på begge parter og kanskje viderebringe informasjon mellom partene. I meklingsteorien omtales dette som indirekte mekling, og i konfliktrådsloven § 12 står det:

Konfliktrådet kan tillate at det mekles indirekte mellom partene. Indirekte mekling kan være mekling via telefon eller videooverføring, eller at mekler opptrer som budbringer mellom partene.

Konfliktrådene har tradisjonelt invitert partene til stormøter. I de senere årene har imidlertid meklingserfaringer med mennesker med fremmedkulturell bakgrunn ført til etablering av indirekte mekling som metode. Vi har tilsvarende erfaringer med samiskrelatert mekling der partene helst ikke vil delta på slike stormøter. I kapittel fem gir vi noen mulige forklaringer til dette. Også vi erfarer at indirekte mekling kan være en metode som kan være fruktbar mht. til å bygge tilstrekkelig tillit mellom partene.

Verken stormøte eller indirekte mekling er nevnt i reindriftslovens reglement for mekling. Det sies at mekler skal hjelpe partene til selv å finne frem til akseptable løsninger av tvisten. Retningslinjene sier at partene skal delta i meklingen, men at de har anledning til å ta med seg rådgivere eller andre bisittere under meklingen. Det understrekes likevel at bisitterne har en tilbake trukket og kun rådgivende rolle under meklingene. Dette er ikke i tråd med stormøtemetode der mekler samler dem som føler et eierskap til en konflikt og lar alle delta med en likeverdig rolle. Reglementet kan heller ikke leses som en oppfordring til indirekte mekling der partene ikke ønsker eller vil møtes, men at det er mekler som fungerer som en slags budbringer mellom partene.

4.2 Forliksråd

Alle kommuner skal ha et forliksråd. Forliksrådet består av tre rådsmedlemmer, og en av disse er leder for forliksrådet. Et forliksråd kan ha flere avdelinger

med tre medlemmer i hver avdeling. Rådsmedlemmene velges av kommunestyret for fire år av gangen. Fylkesmannen fører tilsyn med forliksrådene. Forliksrådet skal legge til rette for at partene får løst en tvist ved mekling eller dom. Et rettsmøte i forliksrådet er mindre formelt og mindre omfattende enn et rettsmøte i de andre domstolene. Forliksrådene avlaster resten av rettssystemet, og i 2017 behandlet de 77 265 forlikssaker i Norge. Det er forliksrådenes oppgave å finne en minnelig løsning mellom partene. I tillegg er forliksrådene en domstol. Hovedregelen er at det ikke er anledning til å anlegge sak for tingretten før saken er prøvd løst i forliksrådet. Sekretariatene er hjelpelige med å sette opp forliksklagen, stevning og tilsvær. Det er ingen plikt til å bli bistått av advokat. Samarbeidsutvalget for forliksråd og namsmenn (SFN) har utarbeidet en håndbok for arbeidet i forliksrådene.

De fleste sakene i forliksrådet dreier seg om uenighet om gjeld i ulike sammenhenger, særlig knyttet til kjøp av varer og tjenester. Et krav om betaling av gjeld kan fremmes for forliksrådet for å oppnå en minnelig løsning eller få fastslått ved dom at kravet er rettsgyldig. Dette skjer for at kravet eventuelt kan tvangsfullbyrdes hos namsmannen. Forliksrådet behandler kun sivile saker, ikke straffesaker.

Vi vet lite om bruk og omfanget av reindriftskonflikter i forliksrådet. Av de 29 rettssakene/dommene som vi har gjennomgått, hadde to vært i forliksrådet først.

I den første, sak LH-2009-133706 (HALO dom 26.03.2010) fant lagmannsretten (LR) det samme som tingretten (TR), at ankemotparten, reinbeitedistrikt x, har enerett til høst- og vinterbeite innenfor en avgrenset del av distrikt y. L mener at tvisteområdets beliggenhet tilsier at området har inngått som en sentral del i distrikt x's tradisjonelle flyttesystem mellom sommerbeitene nord/nordøst for tvisteområdet og vinterbeitene sør for xx sted. Helt fra 1960 tallet har det vært betydelige konflikter mellom reindriftssiidaer fra de to kommunene. Etter prosesser og utredninger la Reindriftssjefen i 2003 frem et forslag til grenser mellom de to distriktene. Reinbeitedistriktene x og y drøftet saken på et møte den 03.02.2004 og kom frem til et kompromiss. Reindriftsstyret avgjorde saken i møte den 2. desember 2004. I et felles brev fra x og y til Reindriftsstyret i desember 2006, skriver de to distriktene at forskriften er i strid med den privatretts-

lige makeskifteavtale mellom distrikt x og y og etablerte rettigheter. De krever at forskriften endres slik at den delen av dagens tviste-område blir innlemmet i distrikt x. Flere brev utveksles, og møter avholdes. Den 16.02.2008 varsler distrikt x' advokat at det vil bli tatt ut forliksklage. Forliksrådet avholder møte 16. juni 2008 uten å komme til enighet om at distrikt x har enerett til området.

Den andre saken, TINFI-2007-41493-RG-2008-232, omhandlet spørsmålet om en *siida* var part i en avtale om erstatning for et større inngrep i et felles vår/høst- og sommerbeiteområde(sone) som *siidaen* tilhører, og om *sidaen* hadde krav på hele eller deler av erstatningen som ble utbetalt til sonen.

Høsten 2003 ble det inngått avtale om erstatning for skader og ulemper forårsaket av inngrepet. Forut for avtaleinngåelsen var det en forhandlingsprosess, hvor det blant annet var et spørsmål om *siidaen* skulle være part. Saken ble behandlet på styremøte i sonen som mente at denne *siidaen* ikke kunne vært en part da vinterbeitene på nåværende tidspunkt ikke er fordelt til den enkelte distrikt og *siida*. I tillegg nevnes at området ligger midt i flytteleia og derfor blir mange distrikt og *siidaer* berørt. Reinbeiteinteressene må derfor foreløpig representeres av sonen. Eventuelle erstatninger til berørte distrikt og *siidaer* må derfor foretas av sonen, etter en fordelingsnøkkel utarbeidet av sonen i samråd med berørte distrikt og *siidaer*. Dette synet blir opprettholdt i et nytt sonevedtak i mai 2003. Dog sies det i et sonevedtak den 30. juli 2006 at en avtale med erstatningsansvarlig skal underskrives både av sonelederen og lederen av omtalte *siida*. I avtalen med varighet 10 år, samtykker reineierne i etablering av et steinbrudd i området og erstatningsutbetaling. *Siidaen* og sonen ble imidlertid ikke enige og ble saken brakt inn for forliksrådet som den 3. april 2006 besluttet å henvise saken til tingretten.

Som det fremgår av dokumentene, har det i begge sakene vært henvendelser, skriv og møter over mange år. Disse prosessene er styrt av partenes advokater. Vi kjenner ikke til hva som skjedde i forliksrådene, men det ble ikke inngått forlik i de to sakene som dermed begge endte i tingretten, den andre også med anke til lagmannsretten. I dommene vinner den ene, mens den andre

taper. Vi vet ikke om dommene i disse to sakene førte til at konfliktene ble løst. Men våre erfaringer fra andre saker tilsier at en dom sjelden bidrar til å løse konflikten.

4.3 Jordskifteretten

I Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) om reindriftsloven (s. 48) står det følgende om jordskifterettens rolle i reindriftssaker:

Gjennom lovrevisjonen i 1996 ble jordskifteretten gitt kompetanse til å behandle visse sakstyper vedrørende reindriften, jf. Ot.prp. nr. 28 (1994–1995). Erfaringene så langt er forholdsvis begrensede, men slik departementet ser det, foreligger det ikke tungtveiende innvendinger mot at jordskifteretten også får oppgaver knyttet til interne forhold i reindriften [...] den skal gis flere oppgaver etter reindriftsloven for eksempel avgjørelse om ny distriktsinndeling eller endring av tidligere grense, regler om beitebruk og bestemmelse om øvre reintall.

Det reises imidlertid spørsmål om kompetanse og legitimitet;

Den generelle kompetansen som jordskifteretten har i forhold til grensegang og bruksordninger, er nyttig også for behandling av saker innenfor reindriften. Imidlertid er det behov for en opprusting med hensyn til reindriftsfaglig kompetanse og samisk språk og kulturforståelse [...] Det vises også til en viss skepsis mot jordskifteretten fordi den ses som en eksponent for tradisjonell norsk tingsrett, og har forankring i tradisjonell landbruksjuridisk tenkning med lite kjennskap til reindriften. Reindriftsstyret på sin side er i tvil om jordskifteretten vil fungere etter hensikten [...] Og både Sametinget og NRL kom under konsultasjonene med innvendinger mot å bruke jordskifteretten i reindriftskonflikter.

Oversikten nedenfor viser saker for jordskifteretten fra 2003 til 2014 der reindriftsnæringen har vært part⁹: Den gjelder i Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Helgeland, Salten, Ofoten og Sør-Troms, Nord-Troms, Finnmark og Hålogaland jordskifteoverrett¹⁰, i alt 28 saker:

- 2 erstatningsskjønn etter reindriftsloven (heretter rdl.) § 22-1 – anket til jordskifteoverretten
- 7 erstatningsskjønn etter rdl. § 27-1 – anket til jordskifteoverretten og 1 forlikt på befarings
- 7 erstatningsskjønn etter rdl. § 70
- 2 skjønn om utnyttning av eiendom etter rdl. § 63
- 8 beitebruksregler etter rdl. § 59-1 – anket
- 1 beitebruksregler etter rdl. § 70
- 1 gjerdeskjønn etter rdl. § 69
- 1 sak om Reinøy etter jordskifteloven § 2 – anket til jordskifteoverretten
- 1 sak etter jordskifteloven § 6.4 – begjært overskjønn

Av 28 saker ble fire anket, og i én sak ble det begjært overskjønn. Halvparten av alle sakene handlet om erstatning, og åtte av de 28 handlet om beitebruksregler. Vi har ikke studert disse sakene, men knytter noen allmenne kommentarer til jordskifteretten som meklings- og domsinstans nedenfor. Uansett sier oversikten over disse sakene at jordskifterettens mulighet til å bidra til konflikthåndtering i reindriften er begrenset. Kanskje er dette en av grunnene til at både Sametinget og NRL gikk imot å bruke jordskifteretten?

Det ble vedtatt en ny jordskiftelov i 2013 (lov om fastsetjing og endring av eigheds- og rettshøve på fast eiendom m.m. (jordskiftelova)) på grunnlag av et forarbeid samt høringsuttalelser. I 2016 gav et utvalg, nedsatt av Landbruksdepartementet, ut en rapport som en følge at bestemmelsene om reindrift og jordskifte ble videreført uten drøftinger/endringer i 2013-loven: «Jordskifterettens kompetanse knyttet til interne forhold i reindriften. Forslag til endringer i reindriftsloven og jordskifteloven som åpner for bruk av jordskifteretten på interne forhold i reindriften.» (Landbruks- og matdepartementet, 2016).

---

9 <https://www.domstol.no/no/Jordskifte-enkelt-domstol/Nord-Troms-jordskifterett/Reindrift/>

10 Jordskifteoverretten ble avskaffet i 2015 og ankesaker overført til lagmannsrettene.

Utvalget viser til de to typene konflikter som det søkes løsninger for med bidrag fra reindriftsmyndighetene. Det er konflikter i en beitesituasjon og ved uenighet om beitebruk, særlig i indre Finnmark som har et høyt konfliktnivå. Utvalget mener det er viktig med kompetente meklere som både har faglig kompetanse om reindrift og særlig kompetanse på mekling.

Sametinget understreket i denne runden med offentlig diskusjon om en meklingsordning at det forelå et tungt rettslig ansvar for å sikre domstolenes kvalifikasjoner innen samisk sedvanerett og kultur. Sametinget mente også at kompetansen til å oppnevne utvalg av fagkyndige meddommere i reindriftskonflikter burde legges til Sametinget, og ikke til Landbruks- og matdepartementet.

4.4 Rettsmekling

Som vi skriver i innledningen til dette kapittelet, kan en sivil tvist «løses ved hjelp av rettsmekling i stedet for hovedforhandling og dom». Vi siterer fra domstolenes hjemmeside (Domstol.no):

Det går ut på at partene kommer fram til en avtale, som oftest som et rettsforlik, ved hjelp av en mekler. Dette er en raskere, mer effektiv og billigere måte å løse konflikten på. Rettsmekling går ut på at partene selv finner en løsning på konflikten ved å bruke en mekler (vanligvis en dommer i den domstolen som behandler saken). Avtalen man kommer fram til, blir bindende, og om det er inngått rettsforlik gir den tvangsgrunnlag på linje med en dom. Rettsmekling kan bare brukes i sivile saker, ikke i straffesaker. Hvis konflikten ikke løses ved mekling, avgjøres saken ved hovedforhandling. Rettsmekling er regulert i tvisteloven.

Etter den første dagen i en rettssak mellom to nabo-*siidaer*, anmodet dommeren partene til å snakke sammen med tanke på å inngå et forlik. Partene etterfulgte denne anmodningen og hadde et møte om kvelden. Etter en halv time ble møtet avsluttet uten at det ble forlik. Etter vår mening skyldes dette

at begge partene stilte opp med sine advokater. I våre samtaler med partene før og under rettssaken, virket begge partene ganske sikre på å vinne. En slik overbevisning reduserer nok også vilje til å tenke kompromiss.

En samisk dommer uttalte dette om rettsmekling:

Man står fritt i rettsmekling til å foreslå hva som helst, i motsetning til ved en rettssak. Men en dommer i den funksjonen (som rettsmekler), kan ikke ta saken etterpå. Da er det ikke grunn til å si at det da er en dom [...] Og hvis man vil ta en sak over fra en domstol til en annen, krever det at partene vil det.

I sak LH-2016-105868 (TINFI 2014-145908) gjennomføres en rettsmekling:

Det er en tvist om beiterettigheter mellom to siidaer som begge hadde opparbeidet seg rett til å beite i et område. Den ene part gikk til sak for å få angitt hvor mange dyr hver av partene kunne beite med i området. Lagmannsretten, som tingretten, kom til at det ikke fantes rettslig grunnlag for fastsetting av delingstall. Det ble lagt avgjørende vekt på at partene hadde rett til å bruke området til ulike tider på året, og at det således ikke på noe tidspunkt foreligger parallell bruk av tvisteområdet. Det ble også lagt vekt på at partenes bruksrettigheter framstår som kvalitativt ulike på en måte som gjør det vanskelig å veie partenes rettigheter i fellesområdet opp mot hverandre. I reindriftsstyrets vedtak av 21.06.1985 fremgikk det at man skulle ta opp distriktsinndelingen til ny vurdering høsten 1990. Distrikt reiste i ettertid innsigelser mot vedtaket, men godtok å avvende den bebudede evaluering, som imidlertid ikke gjennomført som forutsatt. 2002 tok distriktet saken opp på nytt. Reindriftstyret opprettholdt 1985-vedtaket, men med den endring at distrikt x fikk høstbeiterettigheter frem til 31.12, slik situasjonen er i dag. I dommen fremkommer det at det har vært en konflikt mellom partene om godkjenning av en gjeterhytte., I 2014 sendte saksøker stevning til Indre Finnmark tingrett med påstand om at saksøkte ikke har beiterettigheter nord for grenselinjen x-y. I tilsvaret nedla saksøkte påstand om at de har beiterettigheter nord for den linje som fremkommer i saksøkers påstand. I prosesskriv av 23. mars

2015 endret saksøker sin påstand, slik at det i fellesområdet – etter reindriftsmyndighetenes nærmere fastsatte beitetid – skulle skje en prosentvis fordeling av partenes reintall i området.

Det var på samme tid avtalt rettsmekling som ble gjennomført 24. mars 2015. Det ble her oppnådd delvis enighet, men slik at den nærmere bruk av fellesområdet skulle fastslås etter videre forhandlinger, og etter enstemmighet i det oppnevnte forhandlingsutvalg.

Saken ble deretter stanset (det vil si etter avtale mellom partene for at de skulle forhandle). I brev av 9. desember 2015 anmodet saksøkte om at saken igangsettes, da enighet likevel ikke var oppnådd. Det ble holdt nytt planleggingsmøte den 8. februar 2016. I et udatert prosesskrift, mottatt av retten den 11. mars 2016 tok saksøkte ut motsøksmål. Saksøker begjærte avvisning av motsøksmålet, hvoretter saksøkte trakk dette fra behandling.

Som beskrevet har Norge tre meklingsordninger som hører inn under domstolene. Det er rettsmekling i tingrett og lagmannsrett, mekling i jordskifteretten og forliksrådene. Her er det dommere eller lekfolk som mekler. Ved uenighet eller manglende oppfølging av en avtale, kan det avsies dom. Muligheten for bruk av tvang skiller denne type mekling fra konfliktrådernes frivillighet når det gjelder partenes deltagelse. Men tingrettens rettsmeklingsinitiativ møter ofte liten forståelse blant advokatene. I en barnevernssak der Henriksen møtte som fagkyndig meddommer, måtte dommeren to ganger ta opp muligheten for mekling før partenes advokater tok hintet, og partene kom i løpet av en lunsjpause frem til en avtale. Lexau (2017) tar et oppgjør med jussens krav til klare regler og advokatenes fokus på å vinne saker. Lexau mener at advokatene bør fokusere mer på årsakene til konfliktene og mer bruk av mekling også i domstolene.

4.5 Familievernet

Familievernet styres av lov om familievernkontorene. Vi siterer § 1 i denne loven om familievernkontorenes oppgaver:

Familievernet er en spesialtjeneste som har familierelaterte problemer som sitt fagfelt. Familievernkontorene skal gi et tilbud om behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien. Familievernkontorene skal foreta mekling etter lov om ekteskap § 26 og barneloven § 51. Familievernkontorene skal bistå der retten oppnevner en ansatt fra familievernet etter barneloven § 65 a.

Familievernkontorene bør også drive utadrettet virksomhet om familierelaterte tema. Dette kan bestå av veiledning, informasjon og undervisning rettet mot hjelpeapparatet og publikum.

Familievernkontorene tilbyr et omfattende spekter av tilbud innen parterapi, familierapi, veiledning, mekling, foreldresamarbeid eller lignende. Ansatte ved familievernkontorene er psykologer og sosionomer som har utdanning i familierapi. De er terapeuter som har en langvarig utdanning i håndtering av uenighet og konflikter. Familievernkontoret bistår alle som trenger hjelp til å håndtere vanskelige forhold i familien. De ansatte har mekling som en viktig arbeidsoppgave. Ved samlivsbrudd i familier med barn under 16 år, skal partene møtes til minst 1 times obligatorisk mekling. Tilbudet er gratis, og man kan selv ta direkte kontakt med nærmeste familievernkontor. Det finnes 64 familievernkontor i Norge, 39 er statlige og 25 drives av kirken. I Finnmark er det familievernkontor i Kirkenes, Hammerfest, Alta og Karasjok. Familievernkontoret i Karasjok har et særlig ansvar for å dekke de samiske bosettingsområdene i Finnmark. Ansatte behersker samisk språk og kulturforståelse. Både Sametinget og Barne- og familiedirektoratet ser det som viktig at samiske familier generelt skal få en styrket familievernordning. Nasjonála sámi gelboguovddáš, Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASÁG/NASAK) for kommunalt og statlig barnevern, familievern og krisesentertilbud er et nystartet senter i Karasjok som skal bidra til å styrke kvaliteten på tje-

nestenes arbeid med samiske barn, voksne og familier. NASAK skal bidra til å sikre et likeverdig tilbud til samisk befolkning i alle samiske områder.

Også reindriften omtales på NASAKs hjemmeside:

I samiske samfunn er ofte slektskap og familieforhold sentralt. Tradisjonelt har det vært veldig viktig å ha nære bånd innad i slekta og mellom slekter. Dette har en spesiell betydning innen reindriften, der man er avhengig av å samarbeide godt i egen siida, og med andre siidaer. Siida er en særegen organisasjonsform for reindriftssamene. I reindriften brukes begrepet siida om en «gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på bestemte arealer». Selv om slektens og siidaens betydning er i endring i mange samiske samfunn, er samhold og tilhørighet til slekta fortsatt viktig og avgjørende for mange samer i dag. Både fra gammelt av, og på grunn av undertrykkelse fra storsamfunnet, har en del funksjoner som ellers ivaretas av offentlige tjenester, blitt ivaretatt innad i familien.

I vår gjennomgang av de 29 dommene kan vi anta at familievernet har, eller burde hatt, en meklingsrolle i følgende sak TINFI-2014-73037.

Saken gjelder deling av eiendeler mellom to ektefeller som hadde vært gift i 28 år, begge med tilknytning til reindriften. Retten fastsatte verdien av reinsdyr til slaktepris, ikke livdyrpris, da salg av en levende reinflokk ikke er realistisk under dagens forvaltningsregime. Verdien av siidaandel ble skjønnsmessig fastsatt til 250 000 kroner og under den tidligere satsen for avviklingstilskudd. På grunn av ekteskapets varighet og ektefellenes innsats i reindriften og ved annen inntekt, ble eiendelene delt likt. Det var ikke grunnlag for vederlag, fordi det i realiteten ikke var saksøker som hadde hatt ansvaret for pass av reinen, selv om den var ført opp under hans siidaandel.

Også i sak HR-2011-1743-A-Rt-2011-1180 kan man tenke seg at familievernet har eller burde vært involvert i saken.

Saken gjaldt hvorvidt ankende part i forhold til sine søsken kunne kreve å få overta ansvaret som leder av en siidaandel, samt rein og

reinmerke tilhørende dødsboet etter foreldrene. Høyesterett kom til at kravet om å få overta ansvaret som leder etter reindrifstloven § 15 fjerde ledd ikke kunne føre frem og at uenigheten måtte løses etter skifteloven § 61. Den ankende part oppfylte ikke vilkårene i § 61 annet ledd for å kreve lederansvaret for siidaandelen utlagt til seg.

4.6 Konfliktrådene

Konfliktrådet¹¹ (KR) organiserer en gratis konfliktløsningstjeneste som tilrettelegger for møter der partene selv gjennom dialog kan finne fram til gode løsninger. Mekling i KR skiller seg fra konfliktløsning i domstolene hvor det ofte handler om å få rett og vinne over den andre parten. I mekling brukes dialogen – slik at partene i større grad får innsikt i hverandres handlinger, synspunkter og følelser. I konfliktrådsmøtet kan partene få større innflytelse på hva som skal stå i avtalen om hva som må til for å gjenopprette skaden. KR behandler sakene raskt. I gjennomsnitt tar det tre–fire uker fra saken mottas i KR til den avsluttes.

KR er et tilbud til alle, uavhengig av alder. Det er meklere i alle kommuner, tjenesten er gratis og tilbys over hele landet. Både straffbare forhold og sivile konflikter blir behandlet. I straffesaker er mekling et viktig alternativ til tradisjonelle straffereaksjoner – og den eneste reaksjonsformen som legger til rette for at offer/klager/fornærmede og utøver/gjerningsperson kan møtes sammen med en eller to upartiske meklere. Flesteparten av de om lag 6–7000 sakene som årlig oversendes KR, er straffesaker som kommer fra politiet, men tendensen er at også flere privatpersoner henvender seg for å få bistand i sivile saker. Eksempler på type saker i KR er lovbrudd som skadeverk, trusler, innbrudd, mobbing, tyverier – og sivile konflikter som gjelder naboer, familie, husleie eller arbeidsplassen. Erfaring viser at etter vonde hendelser kan det å møte hverandre innen trygge rammer, og med hjelp fra meklere,

---

11 se <http://www.konfliktraadet.no/>

gjøre det lettere å få bearbeidet hendelsen og lagt den bak seg. I KR fokuseres det på hvilke konsekvenser hendelsen har hatt for fornærmede, og hva som må til for å gjenopprette skadene som har skjedd, enten det gjelder økonomisk erstatning eller mellommenneskelig forhold. Partene får også mulighet til å stille de spørsmålene de måtte ha. Å treffes i KR kan dessuten bidra til å overvinne spenningen og redselen for det første møtet etter hendelsen. I slike tilfeller gjør meklerne et forarbeid med hver av partene for å trygge dem på hva som skal skje i møtet.

Når en uenighet eller konflikt oppstår i sivile saker, kan det å møtes sammen med upartiske meklere gjøre dialogen mer konstruktiv. Mekleren tilrettelegger møtet, sørger for at begge parter får si det de ønsker, og leder prosessen framover for å se om partene kan finne fram til en løsning de begge kan leve med. Ofte kan konflikter bygge på misforståelser. Gjennom møter i KR hvor saken belyses fra begge sider, blir det lettere å finne fram til en avtale. I de fleste saker inngås det en avtale mellom partene.

Ved etableringen av konfliktråd uttalte Sametinget følgende (*Sametingets merknad om konfliktråd i reinbeiteområde*, 1996):

Hvorvidt dette vil lykkes, er i stor grad avhengig av hvordan reindriften gis mulighet til å ivareta sine interesser i konfliktrådet [...] Å fremme en sak og følge saken opp i konfliktrådet medfører bruk av betydelige menneskelige ressurser. Reindriften vil risikere å måtte bruke svært mye tid og krefter på å fremme sine interesser.

Konfliktrådets utforming og funksjon tilsier at det settes sammen fra sak til sak, med partsrepresentasjon i forhold til de konkrete saker, punkt 1 i retningslinjene. Dette innebærer at reindriftens representanter må møte i alle saker i sitt reinbeitedistrikt, mens de ulike grunneierinteressene kun møter i enkeltsaker i det samme distriktet.

Når det gjelder hvem som kan anses som part i konflikter, må det derfor vurderes å se på sammenhengende områder under ett. Det er ikke hensiktsmessig at enkeltstående grunneiere hver for seg kan reise saker for konfliktrådet. De enkeltes synspunkter kan under alle omstendigheter ivaretas i den foreslåtte høringsrunden etter oppnådd anbefaling i konfliktrådet. I retningslinjene må det derfor

stilles et visst minimumskrav til størrelse på områdene som skal vurderes. I forhold til private rettighetshavere må det kunne stilles krav om at et flertall av disse ønsker en sak reist for konfliktrådet før saken behandles.

Når det gjelder oppnevning av fagkyndige i konfliktrådet, må det være mulig for partene å influere på oppnevningen for at disse skal kunne nyte gjensidig respekt hos partene. Det er reindriften som har sterkest behov for faglig assistanse idet reindriftens driftsform, behov og historie ikke har den samme posisjon i den allmenne utdanning og rettspleie som grunneiendom og jordbruksinteresser.

Sametinget vil foreslå at de fagkyndige oppnevnes på fast basis, og at det må kunne lages en prosedyre for dette som forutsetter gjensidig godkjenning av disse. Videre er det viktig å sikre at de fagkyndige har nødvendig distanse til de enkelte konfliktene, for å unngå lojalitetsproblemer og kryssende interesser knyttet til de små lokalmiljøer dette ofte dreier seg om.

I høringsbrevet fremkommer det at behandlingen i konfliktrådet ikke vil få rettslige konsekvenser i forhold til en eventuell senere domstolsbehandling. Sametinget ber departementet innarbeide dette i retningslinjene.

I Finnmark er konfliktrådet lokalisert i Alta, med kontorer både i Alta og Vadsø. En erfaren konfliktrådsleder informerte oss om dagens ordning:

Det er om lag 20–25 meklere i hele Finnmark. Meklerutdanninga betales av konfliktrådet, kurset holdes i Oslo, du oppnevnes for fire år, og forplikter deg til inntil to saker pr. måned. Poenget er at mekleren er så motivert for å ta saker og for å jobbe med dette. Det å jobbe som mekler gir så mye, du får en symbolsk lønn på 190 kr/time per sak, skal dekke porto, telefon, og får dekket reisekostnader. Du blir ikke fet av å mekle i KR, og det gjør at du også blir habil, du er der fordi du gjør en frivillig innsats, som i Røde Kors eller Redd Barna, eller andre frivillige organisasjonene [...] Kanskje er KR best

egnet likevel til mekling, men vi mangler samisk kompetanse. Vi trenger litt kunnskap om siidaordningen, og om reindrifta og om slektskap og så videre. Men meklerne trenger, ikke å være ekspert, om reindrift, skal kunne metoden i mekling og stormøte. Som fag-ekspert, kan du faglig inhabil for da har du en forutinntatt holdning til det du skal mekle i. Æ trekker inn fagfolk i selve møtet, som kan uttale seg om problemstillinger innen faget

Han forklarer videre hvorfor det er viktig for meklerne at de ikke har egne interesser i sakene utover det å bringe folk sammen, og at de har tillit og habilitet. Derfor er forarbeidet noe av det viktigste ved meklingen. Der man har lyktes, har det vært minst to møter. I dag er det nesten alltid en strukturert for-samtale. Han forteller at de har et skjema som de bruker:

et skjema som vi krysser av at vi har informert om. Dem må jo vite om mæ, at æ ikke er dommer og så videre. Informasjon e helt avgjørende. Selv de som takker ja til mekling, vet ikke nok. Ka e det som gjør at folk takker ja til mekling? Det e både pisk og gulrot, det e ris bak speilet i straffesaker, men det e jo frivillig, betinget frivillighet. Gulrot e at du sparer en million. Korsen kan de vite at de kan ta kontakt med KR? «De må vite at æ finns og at æ e en ålreit fyr!»

Mangel på samisk og reindriftssamisk kompetanse både blant meklerne og de ansatte på konfliktrådet fremkom allerede i forprosjektet da man i konfliktrådet håpet å få forklaring på hvorfor de har så få meklingshenvendelser fra samiske områder. Her uttrykkes et ønske om økt samisk kompetanse særlig om det kollektive fokuset. Men det gjelder også økt kompetanse om samisk reindrift og mulige konsekvenser av fornorskning. En erfaren konfliktrådsleder sier:

Du må være mer enn middels interessert. Jeg har vært veldig positiv, og sett at dette er et viktig felt for konfliktrådet. restorative justice må mer inn i reindrifta. Men det funker ikke i de samiske områdene og mange saker er kompliserte; kulturelle forhold, språklige forhold, og fornorskingsprosessen ligger bak. I mange samiske saker er det behov av særlig kunnskap, det gjelder generelt, og spesielt

i reindriftssaker. Hvis det skal funke innen konfliktrådssystemet, så må en ha en egen enhet, et samisk konfliktrådskontor, delvis under de kommunene som har samisk som språk, men også utenfor, der hvor man har samiske parter med i konflikten, for eksempel hvis det er en konflikt mellom en reineier og en bonde, eller med en annen reineier. Da skulle man ha et samisk konfliktråd ved hvert fylkeskontor.

Vedkommende viser til en rekke utfordringer som kanskje ikke kan løses innenfor det ordinære konfliktrådssystemet, men at det kanskje bør etableres egne samiske konfliktråd. Hvorvidt dette er en måte å løse utfordringene på, er muligens et politisk spørsmål. Men dagens opplæring i konfliktrådet om det samiske synes mangelfull og ikke tilstrekkelig prioritert. Om konfliktrådet og det samiske sa informanten følgende:

Hvert enkelt KR har ansvar for meklerrekruttering og skoloring. De aller fleste meklere har høyskoleutdanning i en eller annen retning. De skal være representative for befolkningen, for det skal mekles av likemenn. Fire til seks ganger i året er det nasjonale erfaringskonferanser, men samisk ble aldri tatt opp [...]. Vi har en stor samisk befolkning som det ikke tas hensyn til. Når det gjelder reindrifta, så kjenner vi til tilfelle der noen har kjent partene og forsøkte å få til møter. Det var jo ikke vellykka. Dem følger visse spilleregler, uansett om det e konflikt i gjerdet, eller skilleregler, og når e det godt nok?

Mekleren hadde meklet i en konflikt der bønder klaget på rein som kom inn på bøndenes jorder.

Æ bruker ikke de orda som man bruker i konfliktrådet, du må tåle å hoppe litt i skriptet, og avtaler på forhånd hvem som gjør hva, har aldri brukt snakkegjensstand, dem sitter som om det e en rettssal i utgangspunktet, og møter jo med dokumenter, selv i en stor forsamling. Æ opplevde ikke intern uenighet, de var ganske samsnakka i forkant, alle hadde bestemt sæ for å kjøre sin sak, men så finner de en felles greie, rovdyr, da må de bort fra det de hadde tenkt først, de hadde en felles fiende og holdt på i tre, fire tima. De satt jo litt med

hertet i saken, det ble ett møte til, brukte mye kløkt, holdt på sikkert en måned for å få dem til å snakke sammen, fant praktiske ordninger. Ingen medieoverskrifter etter det [...] Reinpolitiet var faktisk med på meklinga, de e viktige, snakka mye med han ene da jeg hadde de konflikta.

Konflikter mellom reineiere og bofaste der de bofaste mener at reineiere må gjete rein for å forhindre reinsdyr fra å komme inn og ødelegge dyrket mark. Reineiere mener at dette er «umulig», og at løsningene er å gjerde inn dyrket mark. Slike konflikter dukker opp i avisene hver vår og sommer, og bidrar til økt avstand og mistenksomhet til reindriftsnæringen.

I Vest-Finnmark har alle hadd de samme erfaringene: «inhabil mekler», «ikke riktig fullmakt», «vi løser det uten dem, vi løser det sjøl», eller «det må gå sin gang», «rettferdigheten skjer fyldest», «det kommer for en dag» – slikt blir et hinder for å mekle – tenker på konfliktrappa, at du kommer inn før dem blir så steile, litt sånn samisk, en gang e en gang, to ganga e tusen.

Vi stilte også spørsmål om hvordan konfliktrådet kan oppnå økt legitimitet i den samiske befolkningen:

Det e en lang vei å gå, vi må vise at vi duger, få opp de gode saker. Ingen vil ha konflikta, bortsett fra advokatan – og vi vil, men ingen vil komme til oss. Vi må komme inn før han fra siidaen tar kontakt med sin advokat. Knallhard jobbing, må være i dialog med siidaen, med reindrift-forvaltninga, med reinpolitiet. For å forebygge, må du informere. Reindriffta vet ikke om konfliktrådet, vet ikke at det er gratis. Når advokatan mekler, koster det 2000–4000 kr/time, mens konfliktrådet er gratis. Det e fordomma, manglende kunnskap, vi burde få litt mere tyngde – men kordan?

Vi erfarte selv som meklere at dersom partene har engasjert egne advokater, er det svært vanskelig å få til en reell mekling. Mekleren fra konfliktrådet mener at det å synliggjøre hvor mye en rettsak koster, kan motivere reindriften til å bruke konfliktrådet.

Det er uansett problemer med habiliteten. Konfliktrådet er for lite kjent, kontra fylkesmannen, det vil si til reindriftskontorene. Reindriften sier «de gjør ikke jobben sin, det tar for lang tid». Det må finnes en mellommodell, både og: [...] det å være samisktalende hadde vært en fordel, i mange saker kommer det ikke til mekling, dem trekker seg.

I *Soabahallan*-rapporten (Henriksen & Hydle, 2018) har vi vist til at advokater ikke er så opptatt av gjenoppretting, mekling og kompromisser, men har sin profesjonskompetanse i å føre saker for domstolene – saker der en part vinner og den andre part taper. Også Lexau (2017) kritiserer jussens manglende fokus på mekling. Vi har dessuten pekt på hvor kostnadskrevede slike rettssaker kan være for tapende part. Og vi har vist hvor fysisk og psykisk belastende det er for *siida*-medlemmene å stå i slike konflikter eller forsvare sine interesser i rettsprosesser.

I denne sammenhengen kom konfliktrådsmekleren inn på spørsmålet om bruk av sakkyndige:

Dagens meklingssystem har mulighet for å trekke inn historikere og så videre, for å klargjøre ulike standpunkter, klargjøre feltet overfor partan, generelt. Men det skal ha en liten rolle, det er partan som spiller hovedrollen, ikke de sakkyndige, og æ styrer møtet, han er bare en rådgiver. Vi betaler ikke sakkyndige, viktig at de skal være fullstendig uhilda, det gjelder også de sakkyndige [...] Vi har meklet i konflikter mellom reindrift og landbruk sørpå. Det var kun de involverte reindriftsutøverne og bøndene som kom sammen til møtet i konfliktrådet. Dem kom fram til en løsning, vi må ikke glemme at vi er jo verbale, vi kan jo faktisk snakke.

I analysen av de 29 rettssakene fremkommer det at det er blitt mer vanlig å bruke historisk sakkyndige i konflikter som handler om beiterettigheter. I en av sakene brukte seirende part en historisk sakkyndig i tingretten. Men da saken ble behandlet i lagmannsretten, hadde også ankepart engasjert en historisk sakkyndig som bidro til at lagmannsretten omgjorde dommen. Vi har i ettertid snakket flere ganger med begge partene som før rettsrundene samarbeidet, men der dommene synes å ha gjort dem til «fiender». Under

samtalene trekker begge frem tidligere tiders tradisjoner med *gulahallat* (høre med hverandre), *sagastallat* (kommunisere med hverandre) og *soabadallat* (ha muntlige avtaler) om driften og hvordan partene forholder seg til driftsmessige endringer. Begge påpeker nødvendigheten av at også dagens reindrift må være fleksibel og bruke samisk *birgejubmi*-kunnskap og samiske kommunikasjonsformer for å unngå konflikter. Men begge partene synes å ha blitt «fanget» av rettssakene og dommene. Det er en tilstand som synes belastende for begge parter.

Disse to samiske sakkyndige er brukt i flere rettssaker. Det er få sakkyndige som har oversikt over bruks- og eierrettigheter til land og vann i Finnmark. Gjennom Finnmarksloven gjør Finnmarkskommisjonen slik kartlegging. I den såkalte Nesseby-saken fikk Nesseby bygdelag medhold i Utmarksdomstolen om eierrett til deler av arealet i Nesseby kommune. Høyesterett omgjorde dommen og gav Finnmarkseiendommen medhold. I den saken støttet rein-eierne i Nesseby Finnmarkseiendommen. I den såkalte Karasjok-saken har reindriftsinteressene i området delt seg ved at mange enkeltpersoner og bygdelag støtter Karasjok kommune, to partsgrupper avviker ved at de mener at det kun er dem med samisk bakgrunn i Karasjok som skal ha kollektivt eier- og forvaltningsrett, mens en *siida* som også er part i saken og støtter Finnmarkseiendommen.

Her vises det til flere forhold hvor bruken av samisk *birget/birgejubmi*-filosofi og samisk kommunikasjon kunne bidratt konstruktivt. Det er viktig med *iešbirget* (klare seg selv), men like viktig med *birgehallat*, *gulahallat* og *sagastallat* internt i *siidaen*, men også med naboene. Her vises det til eksempler med *soabadallan* tradisjonen der man prøver å løse problemene og uenigheter internt. Men her uttrykkes også en slags form for skjebnetro der man likevel prøver å akseptere det som skjedde ved å antyde at det var «noe eller noen andre» som bidro til resultatet – altså en form for eksternalisering eller fraskrivning av mulige årsaker til det som hendte. En slik tro har ennå en sterk forankring i samiske samfunn (Andersen, 2010). Mekleren peker også på to sentrale forhold for å unngå konflikter, nemlig det at de samiske områdene er små, tette samfunn der konfliktpartene kjenner hverandre og skal fortsette å leve i de samme lokalsamfunnene. Dessuten finnes faren for at konflikter ofte arves og går over generasjoner. Hun avsluttet:

Æ bruker å relatere det til min gamle bestefar, han var sjøsamer, du skulle ikke si hvis du hadde laks eller bær, det e tenkemåter som vi ikke har med oss lenger, når du berges av naturen, så e det ille hvis noen misunner dæ i disse små samfunnan, det e katastrofalt å gå i konflikt, men hvis en først går i konflikt da varer det i generasjonen, det e katastrofalt for det varer. Små samfunn hvor folk var avhengig av kvaranner for å berges, dette lever jo videre, særlig i primærnæringen, dem har det jo ikke bra!

Her er en sak som viser behovet for samisk talende meklere:

TINFI-2007-136405

47 år gammel mann dømt til fengsel i 5 måneder for trusler og vold mot personer i nær slekt, skadeverk, samt vold mot offentlig tjenestemenn. Retten bemerker at tiltalte har begått de straffbare handlinger i alkoholpåvirket tilstand. Bakgrunnen for hans handlinger synes å være opplevde konflikter innenfor reindriften, hvor han har felles driftsgruppe (siida) med nær familie. I alkoholpåvirket tilstand eskaleres konfliktene med påfølgende bruk av vold, også mot politi. Av dommen ble 74 dager fratrukket for varetekt. Den resterende del av straffen ble gjort betinget, blant annet på det særlige vilkår at han møter til mekling i konfliktråd og oppfyller ev. inngåtte avtaler Retten uttaler også at behandlingen i konfliktråd bør involvere slekt og medlemmer i tiltaltes reindrifts-siida ut fra tankegangen om restorative justice og megler bør ha kunnskaper i samisk språk og kultur.

Etter at kjennelsen var avsagt, ble saken oversendt Kriminalomsorgen for gjennomføring av en personundersøkelse, og retten uttaler:

Det er behov for å klargjøre hvilket syn tiltaltes nære familie har. Retten mener at en personundersøkelse vil kunne avklare disse forhold nærmere og legge grunnlaget for en eventuell behandling i konfliktråd eller annen mekling. Det bør således undersøkes nærmere hvem som bør delta i disse samtalene og hvordan meklingen

eventuelt bør gjennomføres. I denne prosessen vil kunnskaper om samisk språk, kultur og reindrift være av betydning. Bistand fra hjelpeapparat kan også være nødvendig. Politiets deltakelse kan være formålstjenlig [...] Tiltalte har videre uttrykt seg positivt til å møte og gjennomføre megling i konfliktrådet. En god behandling i konfliktråd vil også kunne bidra til en forbedring av tiltaltes forhold til slekt og arbeidsfellesskapet i reindriften. Retten finner det ut fra dette riktig å gjøre den resterende del av straffen betinget med de særskilte vilkår at det gjennomføres megling i konfliktråd og at han tar imot tilbud om behandling for sine alkoholproblemer.

Både før og underveis i datainnsamlingen hadde vi jevnlig kontakt med Sekretariatet for konfliktrådene. Vi fikk innblikk i en sak som et eksempel på hva man *ikke* skal gjøre.

Fylkesmannen hadde fått godkjenning av både Kommunal- og arbeidsdepartementet og Landbruks og matdepartementet til å bruke mekling ut fra reindriftsloven § 73 i saken.

Det var en sak med lang forhistorie, i hvert fall fra om lag 2010, men muligens helt fra 1950-tallet. Det var mange parter, i tillegg til Fylkesmannen og de to departementene – sett med et utenforstående blikk: en *siida*, en *siida*-andelseier, et distriktsstyre, forsvaret, en mulig part til når det gjaldt riksgrensen, samt at det var minst to advokater som har vært inne i konflikten på tidligere tidspunkt, og deres anliggende var ikke avklart, slik vi leste det. Vi som utenforstående trodde at ingen av de offentlige etatenes representanter som hadde vært inne i saken og allerede tatt en rekke avgjørelser, ville betrakte seg som parter. Spørsmålet var i hvilken grad reineierne (tre ulike parter) anså at de offentlige partene var parter eller ikke i konflikten. De offentlige representantene hadde tatt en del avgjørelser som hadde hatt betydning for konflikten utvikling, i tillegg til at de stilte betingelser og definerte hva som skulle til for å få til en (vellykket) mekling. Saken ble forsøkt meklet, men kun med én mekler. I vår samtale med ham fortalte han om sin tilhørighet til et reinbeitedistrikt som selv er involvert i konflikter om dette området. Dette burde ha vært avklart av konfliktrådsleder og mekler på forhånd. Saken ble avsluttet fordi partene uteble og fikk derved ikke noen løsning.

4.7 Våre forslag til nytt innhold om mekling, jf. reindriftsloven § 73

I dette kapittelet har vi referert til og analysert de ulike eksisterende institusjonene for mekling og konflikthåndtering som har vært brukt, brukes og kunne tenkes brukt i dette konfliktfeltet som samisk reindrift inngår i. Våre analyser viser til svakhetene ved eksisterende ordninger fordi det tas lite hensyn til samisk tradisjonskunnskap og samiske kommunikasjonsformer. Våre forslag til nytt innhold er utviklet på bakgrunn av samiske tradisjoner og dagens reindriftspraksiser, særlig når det foreligger ulike typer konflikter. Forslagene er:

1. Tillitsvalgte/ledere i distriktene får opplæring om selvstyre inkl. kurs i forhandlingsteknikker.
2. Ansatte hos Statsforvalteren gis opplæring i samisk kommunikasjon og ikke-krenkende kommunikasjon.
3. Statsforvalterne bør etablere en informasjonspraksis der svaret om selvstyre og privatrettslig anliggende alltid etterfølges av informasjon om meklingsmulighetene, både i regi av konfliktråd og mekling iht. reindriftsloven § 73.
4. Statsforvalteren oppretter et eget meklerkorps for reindriftsmekling etter reindriftsloven § 73.
5. Rekruttering av meklere kan gjøres blant folk som er oppført i *sii-da*-andelshavers reinmeldingsskjema eller andre med tilknytning og kompetanse om reindrift og helst også samiskspråklig kompetanse.
6. Meklere i meklerkorpset får tilbud om meklingskompetanse gjennom konfliktråds kursene i mekling.
7. Reindriftskonfliktene er såpass kompliserte at det bør oppnevnes en hovedmekler og en veileder/samtalepartner til hovedmekler. Konfliktrådene kan oppnevne erfarne meklere som veileder/samtalepartner til hovedmekler. Dette vil kunne ivareta debriefing/veiledning underveis og ivareta «two eyed seeing»-perspektivet.
8. Begrepene indirekte mekling og meklingsberedskap bør nevnes i reglementet.
9. Meklingsreglementet bør også omtale målet om å bli enige om hvordan partene kan være uenige.

10. Veileder for bruksreglene bør ha et punkt om forebygging av konflikter og distriktsintern mekling.
11. Det bør være et krav om at *siidaen*/distriktet høres i spørsmål om hvem som skal få ledig *siida*-andel, og at et flertall aksepterer overføringen. For å unngå at *siida*-andeler blir en salgsvare, bør reineiere med tilhørighet til distriktet gis fortrinn til å overta ledig *siida*-andel.
12. Avtalepartene bør avsette midler slik at reindriftsnæringen får utarbeidet overordnede strategier for hvordan næringen skal forholde seg til kravene om å bidra i det grønne skiftet.

Når det gjelder det siste punktet er det viktig å påminne leserne om meklingsforordningene knyttet til Finnmarksloven § 35. Her heter det at:

Parter som ikke er enig i kommisjonens konklusjoner, eller som trenger bistand til å få konklusjonene nedfelt i bindende avtale, kan be Finnmarkskommisjonen om å mekle. Kommisjonens plikt til å mekle faller bort når fristen for å bringe tvisten inn for utmarksdomstolen har løpt ut.

I forbindelse med at Finnmarkseiendommen (FEFO) bestemte å avvente utlysning av elgjakta for 2024 i påvente av Høyesteretts ankebehandling av Karasjok-saken der et flertall av Finnmarkskommisjonen og flertallet av Utmarksdomstolen gav innbyggerne i Karasjok kollektiv eierrett til land og vann innenfor Karasjok kommunes grenser som i dag forvaltes av Finnmarkseiendommen (FEFO), har flere lurt på om ikke Finnmarksloven § 35 kunne vært brukt for å få en avtale mellom FEFO og innbyggerne i Karasjok. Mekling kunne ikke iverksettes da saken var brakt inn for Utmarksdomstolen.

Høyesterett avsa den 31. mai 2024 dom i Karasjoksaken. Finnmarkskommisjonen fastsatte med dissens 3 mot 2 at hele befolkningen i Karasjok kommune er kollektiv eier til all umatrikulert grunn i Karasjok kommune. Utmarksdomstolen fastholdt dette, også med dissens 3 mot 2. Finnmarkseiendommen (FEFO) og partsgruppen «Guttormgruppen» anket saken til Høyesterett. FEFO fastholdt at lokalbefolkningen ikke har eiendomsrett, mens «Guttormgruppen» mener et eiendomsretten ligger til den samiske delen av befolkningen. Et flertall på seks høyesterettsdommere har kommet til at

befolkningen i Karasjok ikke er kollektiv eier av grunnen i kommunen, mens et mindretall på fem dommere stemte for at hele befolkningen i Karasjok kommune har kollektiv eiendomsrett til tvisteområdet.

Vi har også fulgt meklingsen i Fosen-saken. En enstemmig Høyesterett slo fast at byggingen av vindmøllene i Fosen krenket reindriftssamenes rettigheter, og samiske interesser krevde at mange av vindmøllene måtte rives. Det skjedde ikke, og ett år etter at dommen falt, ble det iverksatt aksjoner utenfor regjeringsbygget. Aksjonistene møtte både statsministeren og olje- og energiministeren som lovte å få fortgang i saken. Men det gikk ytterligere ett år uten at noen skjedde. Det var flere møter mellom myndighetene og de to berørte *siidaene* i Fosen. I løpet av vinteren/våren inngikk begge *siidaene* en avtale med utbygger Roan Vind AS som innebærer at turbinene kan stå, og at utbygger skal betale en årlig erstatning til *siidaene*. Avtalen innebærer også at *siidane* skal få tilleggsbeite som erstatning for de tapte vinterbeitene. Det var Olje- og energidepartementet som ba Riksmekleren om å mekle i saken. Ifølge regjeringen.no var riksmekler Mats Ruland, tingrettsdommer Hanne Sofie Bjelland og reindrifutøver Tom Kristian Lifjell med i meklingssteamet. Riksmekleren mekler vanligvis i konflikter i norsk arbeidsliv. Det er regjeringen som oppnevner riksmekleren, det vil si den personen som styrer embetet. Dette ligger under Arbeids- og sosialdepartementet. Vedkommende blir da hentet inn for en periode på tre år. Riksmekleren er lokalisert i Oslo, men har også flere kretsmeklere under seg som har tilholdssted i forskjellige deler av landet. Riksmekleren har også en stab av offentlig ansatte som bidrar i meklingsen.

Vi har fulgt diskusjonene om etableringen av og virksomheten til Sannhets- og forsoningskommisjonen som har gransket fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023). I løpet av 2024 vil Stortinget behandle rapporten og forhåpentligvis vedta en plan for forsoningsarbeidet.

Nevnes bør også at kapittel 4 om konsultasjoner i Sameloven ble endret i 2021. Der sies det at Sametinget og andre representanter for berørte samiske interesser har rett til å bli konsultert i saker som gjelder for lovgivning, forskrifter og andre beslutninger eller tiltak som vil kunne påvirke samiske interesser direkte, og i saker som er knyttet til naturgrunnlaget for samisk kultur. Bestemmelsene gjelder også tiltak og beslutninger som planlegges iverksatt i tradisjonelle samiske områder, eller som kan få virkning på samisk materiell kulturutøvelse i tradisjonelle samiske områder. Bestemmelsene gjelder for

regjeringen, departementer, direktorater og andre underliggende virksomheter inkludert statsforetak og private rettssubjekter som utøver myndighet på vegne av staten.

Også fylkeskommuner og kommuner har konsultasjonsplikt i saker som berører samiske interesser. Kompetanse i samisk tenkemåte, språk og konflikt-håndtering, men også om konsekvenser av fornorskningen, bør være aktuelt på mange felt og bidra til diskusjon og økt bevissthet om nødvendigheten av å utvikle gjenopprettende kunnskap og generell forståelse av at konflikt-håndtering, mekling og forsoningsarbeid er utviklet og utformet i en kulturell kontekst – som ikke nødvendigvis er overførbar fra kultur til kultur?

Til Aftenposten (Risberg, 2024) uttaler sametingspresident Silje Karine Muotka at: «Sametinget og andre samiske representanter ofte stiller opp i konsultasjonsprosesser i god tro om å finne gode løsninger – og at konsultasjonsloven i stor grad opprettholder sameinteressenes krav og behov for inkludering. Vi har som policy at vi aldri sier nei til møter. I de prosessene Sametinget har konsultasjonsrett, har vi også innsigelsesmuligheter, men vi kan ikke aktivere både konsultasjoner og innsigelser.»

Muotka legger til at de samiske partene opplever at det er skjevt maktforhold i konsultasjonene – og at de samiske interessene mange ganger kommer til kort. Samiske interesser, inkludert reindriften, får svært mange henvendelser om dialog og konsultasjoner om utbygging og så videre. I *Roadmap for decolonial Arctic research* (Hermann et al., 2023) der vår forskningsgruppe Indigenous Voices (IVO) og Samerådet deltok, har vi nettopp påpekt nødvendigheten av at dersom forhandlinger og samskaping skal være reell, må samiske parter gis kapasitet til fullverdig deltakelse.